

*Етиен дьо ла Весиер, Париж
(The Triple System of Orography
in Ptolemy's Xinjiang
Étienne de la Vaissière, Paris)*

Гърците са познавали само част от Средна Азия и това са били областите: Бактрия, Маргиана, Согдиана, които са били в обсега на техните знания. Но друга част от този регион е бил изцяло непознат, въпреки че Птолемей прави опит „научно“ да го осветли в своята „География“.

Въпреки това, неговите данни и координати са много несигурни, поради което още преди век Аурел Стейн предупреждава, че всякакви опити да се възстановят географските дължини и ширини посочени от Птоломей, за определяне местоположението на древните селища в отдалечените части на Азия, е изкл. ненадежден метод, поради голямата оскъдност на информацията с която разполагаме. Още по-категоричен в това отношение е сър Х. Юл (H. Yule) (Cathay), който определя тези опити като „измамни“ въпреки, че са взети присърце от много изследователи на Географията на Птолемей.¹

Въпреки това предупреждение, А. Херман (A. Herrmann) в своя труд „Земята на коприната и Тибет, в светлината на древния свят“ (Das Land der Seide und Tibet im Lichte der Antike) дава най-голям принос за изследване на Средна и Централна Азия, извън границите на империята на Александър Македонски, според Географията на Птолемей.² Някои изследователи, обръщат внимание преди всичко, на източниците които е ползвал самия Птолемей. Според Клод Рапин (Cl. Rapin), най-добирят начин да разберем Птолемей, е не да се прави глобалната реконструкция на координатите му спрямо съвр. карта, а в анализа на текста и отделяне на различни групи от регионални данни за всеки един регион, тяхното съпоставяне с други източници. Трябва да се има предвид че и Птолемей е допускал много грешки в своите интерпретации на географската картина.³ С тази методика може да се разгледат и преразгледат географските данни за части Средна Азия, и най-вече нейните северни и източни покрайнини. И за мен е удоволствие да предложа нови решения на един много стар проблем, поставен от Н.Симс-Уилямс (N. Sims-Уилямс).

1) Птолемей и Сърдаря

Качеството на събраната информация от Птоломей за река Сърдаря е изненадващо. Разбира се той е описал сравнително точно пътя на реката и основно нейните десни притоци: р. Арис (Arys) трябва да бъде една от реките които се спускат към Сърдаря от Асписките планини (Aspisian montes) (§ 14.6), а реките преминаващи през областта Чач (Châch) трябва да са тези, които се спускат от Тапурските планини (Tapouroi montes) (§ 14.7), факт потвърждаващ се и от описанието на големия завой на Сърдаря близо до тях.

Що се отнася до левите притоци, Птолемей е описал само два от тях, които се спускат "от същия планински район, от където идва и самия Яксярат (Iaxartēs)"⁴ (§ 12.3), като описва планинския регион на Фергана, и реките които протичат през нея, достигайки до Сърдаря. Тук Птолемей приема че началото на Сърдаря не е реката Нарин, както днес се смята, а притока

¹ Stein 1907, I, p. 55.

² според него, информатора на Птолемей, Май е използвал ирански превод на китайска книга използвана от търговците, но е обърнал разстоянията, тъй като не са били правилно превърнати китайската мерна единица „ли“ в иранската „фарсах“ и в гръцката „стадий“. Херман твърди че е създал математически метод, с който изчиства тези грешки и по този начин може да възстанови истинските разстояния и местоположения (Herrmann 1939, стр. 109-121)

³ Rapin 2001.

⁴ по превода на Humbach/Ziegler 1998, pp. 167.

Куршаб (Kurshâb), който идва от Алай.⁵ В този регион се намира и топонима Комед (Komedai): между изворите на Сърдаря и течението на реката в този планински район на Согдиана, намиращ се на геогр. дълж. 125 ° / и геогр. шир. 43 °, или там където реката минава през прохода Терек и Дараут Курган (Daraut Kurgan).

В допълнение може да се посочи, че Птолемей пръв стига до извода, че Каспийско море е затворено вътрешно море, въпреки че не е успял да отграничи Каспийско от Аралско море (които се приемат като едно Хирканско море). И в същото време той дава пълен списък на реките вливащи се откъм северния каспийски бряг и идващи от степта. Изглежда съвсем логично, че Птоломей е използвал информацията търговците, пътуващи по търговските маршрути между Черно море и Сърдаря.⁶

Fig. 1: Northern and Eastern Central Asia according to Ptolemy's Serike and Scythia chapters.

Въпросът за датирането на този път е предмет на дискусия⁷: събраните данни от Май Тициан (Маес Титианос) които ползва Птолемей, за южната част на Средна Азия, обикновено се приписват към края на I век от н.е. Що се отнася до Северният път, най-вероятно информацията е по-стара. Отдавна е известно, че по р.Сърдаря, Птолемей поставя племената Тахари (Tachoroi) и Ятии (Iatioi) (§ 12.4), и в същото време, тохарите са споменати и като народ в Бактрия (Tocharoi), въпреки минималната разлики тахари / тохари, става дума за дублиране на едно и също име.

Миграцията на тохарите в южна посока е добре е установена от други, независими източници като Юстин, независимо от това дали тохарти са идентични с китайските юечжи.⁸ Ако тахарите (Tachoroi) на север от Сърдаря, не са остатък от тази племенна група, преселила се на юг, дублирането на названията, може да се обясни в хронологичен ред. Споменаването на Тахарите (Tachoroi) на север от Сърдаря, показва че този път е бил известен още във II в. пр. н.е. Друго доказателство на тази идея е наличието на друго дублиране, между Алани (Alanoi) и Аорси (Aorsoi) близо до Черно и Каспийско море, както и в същото време споменаването на народ Аланорси (Alanorsoi) в близост до планината Имаос (Imaeos) или Тяншан. Това показва, че имаме по-стара информация за неразделеният народ, обитавал в по-древни времена северните

⁵Пянков 1985 уместно отбеляза, че името на реката може да обясни грешката на Птолемей, който поставя гр. Кирешата (Kyreschata) върху нея. На различни места в ръкописите е посочено едновременно съществуване на двете имена, Кирешата (Kyreschata) и Куршаб (Kurshâb), в оригинала, по-късно погрешно обединени, поради фонетичното сходство: Humbach / Ziegler 2002 г., стр. 91.

⁶ Независимо и точно доказателство, за съществуването на този път, въпреки неясните обяснение в изворите, е съобщението на Плиний, че Крим се явява основен търговски район, където се доставя лазорит (lazzuli), от планинският район на Бадахшан. La VAISSIERE 2005, стр. 40-41.

⁷ Rapin 2001 г., стр. 217, предполага, че Птоломей е използвал един източник, когато е описвал Северна Средна Азия.

⁸ Justinus, prologus libri XLI, prologus libri XLII, liber XLII.II.I: в 124-123 г.пр.Хр. Тохарите убили партянският цар, и техните царе заедно с Асианите и завладяха Согдиана и Бактра.

чести на Средна Азия.⁹ Това ще помогне да си обясним, защо повечето от племенни имена, с изключение на Тахари (Tachorai) и Аланорси (Alanorsoi), звучи толкова непознато.¹⁰

2) Птолемей и Южния път

Също така отивайки в източна посока, можем да докажем, че Птоломей е знаел за този път. Докато повечето от изследвателите, се е съсредоточават върху главата описваща Серика (Serika) (16), аз смятам че описанието на Май Тициан на „Скития отвъд Имаос“ (§ 15.3) може да бъде разбрано по-ясно:

μεθ οὐς ἡ Αὐζακίτις¹¹ ἐκτέταται χώρα, καὶ ὑπὸ ταύτην ἔτι παρὰ τὸ εἰρημένον ὀρητήριον ἢ Κασία χώρα, ὑφ ἣν Χάται / Χαίται Σκύθαι, εἶτα ἡ Ἰαχάσα χώρα, καὶ ὑπ αὐτὴν παρὰ τὰ Ἰμωδᾶ ὄρη Χαυραναῖοι Σκύθαι.¹²

...под него, близо до централния търговски път, се намира областта Аузака (Auzakitis), а над нея е областта Касия, под която се намира (мястото където живеят) Хатите-скити (Chatai Skythai), а след това идва областта Ахаса (Achasa) и под нея, се намират Емодските планини (Ēmōdā), където се намира (областта) на Хаураните-скити (Chauranaioi Skythai).

Отдавна е известно, че е Касия е Кашгар.¹³ Аузака (Auzaka) трябва да се търси на север от Кашгар. Де Гин (Guignes), и всички след него го идентифицират с Аксу, но аз мисля, че по-скоро трябва да го свържем с Уч-Турфан. Древното име на този град е бил известен в китайските документи от периода Хан и в по-късните епохи, но също е съхранен в текстове на санскрит. Именно на санскрит името му се е изписвало като Н.џука, а в епохата Тан, се е предавало като Ючжу (Yuzhu) 于祝, чиято възстановка на произношението в среднов. кит. е yətʃiwk. В епохата Хан, названието се предава като Уенсу (Wensu) 溫宿, чиято реконструкция е uənsiuk. Според Пол Пелио (Pelliot) най-вероятно оригиналното име на града е Üchük¹⁴, а транскрипцията от епохата Хан е по-близка до Üsük. Очевидно е, че Аузака (Auzaka) е точна транскрипция на това име. Освен това, Птолемей посочва, че от планините разположени над Аузака, започва реката Ойхарда (Oichardes), или Тарим. И наистина, от Западен Тяншян, над района на Уч-Турфан, започва р. Аксу (Aqsu), която осигурява около 70% от дебита на водата в р.Тарим. Аузака (Auzaka), без място за съмнение е Уч-Турфан.

Хаурана (Chaurana) на свой ред, може да бъде точна транскрипция на Крораина (Kroraina), тъй като китайското название на града Лулан (Loulan) 樓蘭, отразява древно произношение произнася yu-yrân (според Karlgren)¹⁵. И както се вижда Хаурана е точно предаване на оригиналното име Круран / Крорайна. Ако тези две възстановки са сигурни, то не е много ясно, какво се крие зад Ахаса¹⁶. Хатите-скити (Chatai Skythai) трябва да бъдат жителите на Хотан, (с крайно – н, което е гръцки краен суфикс).¹⁷ Така възстановените названия, ни показват маршрута по Южния път на коприната, описан тук, с начало от прохода Бедел. Също така могат да се добавят и още някои названия на градове по този маршрут: името на град Соита (Soita) е точна транскрипция на Яркенд – в китайските извори Суоче (Suoche) 莎車, чието древно произн.

⁹ по въпроса за аланите и аорсите, вж. Alemany 2000, стр. 98–101.

¹⁰ по други причини, датата II в.пр.н.е., за Согдиана в Географията на Птолемей е предложена от Маркварт, вж. Marquart 1905 p. 240.

¹¹ или Αὐζακίτις

¹² Humbach / Ziegler 1998, pp. 196–199.

¹³ Shiratori 1957.

¹⁴ Pelliot 1923.

¹⁵ Името Kroraina е било неизвестно, когато са писани повечето от трудовете посветени на Птолемеевата география. Въпреки това Lindegger 1993 г., стр. 49 все още се идентифицира с Хаурана с Хотан.

¹⁶ Може ли да бъде Saca (Endere) от текстовете от Ния, но с метатеза? Brough 1965 г., стр. 592. Това би било много добро решение от географска гледна точка.

¹⁷ за тази стара идея виж Dutreuil de Rhins 1897, 2, p. 41.

според Калгрен е било swâ-fîâ. Второто име е на град Иседон Скитски (Issedon)¹⁸: Пулейбланк (Pulleyblank) го свързва съвсем ясно, с региона на Миран / Чарклик, а названието Иседон, употребявано още от Херодот, се явява синоним на китайския топоним Исун (Yixun) 伊循 (съвр. Миран). Исун (Yixun) 伊循 се е произнасяло като ē(ə)-sāūn, а по-късно – като Сетон (Se-ton), съхр. в тибетски).¹⁹ Тези два града наистина се намират по същия южен маршрут, въпреки че не е много ясно защо Птолемей ги споменава само в списъка на градовете, а не и в списъка на областите.

Според Птолемей в „Скития отвъд Имаос“ се влиза през прохода Бедел, и пътя върви в северозападна посока от Лулан в източния край на Такламакан (виж фиг.1)²⁰ Би трябвало да се разбира като: "Спускаяки се през планините, пътят върви в южна посока, като планините остават винаги отдясно, и минава през районите на Аузака, Касия, Соита, Хата, Ахаса, Иседон и Хаурана." Фактът, че планините се обръщат бавно на изток не е било забелязано в източника на Птолемей, и затова той описва маршрута само в посока север-юг, и изчислява, неверни координата за посочените градове.

3) Серика

Същият метод, може да се приложи и по отношение на описанието на Серика, в едноименната глава от Географията на Птолемей. Тази глава обикновено се разглежда като описание на географските обекти в посока север-юг, макар и с неясноти при четенето. Текстът наистина е доста по-объркан, отколкото се смята, и това е резултат от използването на различни по произход неточни или неверни данни. Поради това и много изследователи са се стремили да си изяснят тези неясноти, поради което има голям брой статии по въпроса.

Целият район който се описва под името Серика, обхваща Таримския басейн, Тибетското плато, и прилежащият район на Южна Сибир, съседни на Таримския басейн. Споменава се и един град Сера Метрополис, разположен в най-източна посока, който обикновено се идентифицира със старите китайски столици Луюанг (Luoyang), и Чанъян (Chang'an), или с най-западните китайски градове Лянджоу или Дунхуан, в зависимост от системата за тълкуване, която е избрал даденият изследовател и особено от стойностите, за разстоянията дадени от Птолемей. Описани са и две реки – Ойхардос, която най-често се идентифицира с Тарим, но също според някои – с Енисей ири Орхон, и Баутисос която най-често се свързва с Цангпо (Tsangpo) / Брахмапутра или Жълтата река - Хуанхе. Данните просто се интерпретират по различен начин, във връзка с посоката север-юг. Най-убедително засега е мнението, че под Серика трябва да се разбира Тибет и Таримския басейн. Пределно ясно е, че Птолемей е използвал от източник, свързан с индийската географска традиция: има много имена в тази глава, покъзващи индийски произход (Ottorokora-Uttarakuru, Asmiraia-Sumeru²¹, Emoda-Imaeos-Naimota ...). Но някои от тях са непознати за авторите, които преди него, също са ползвали индийски източници, като Плиний или Помпоний Мела. Такива са Баутай (Bautai), Баутис (Bautisos), Солана, Оросана, Палиана.²² В този списък само Баутай (Bautai) и Баутис (Bautisos)

¹⁸ Lindegger 1993 p. 51.

¹⁹ Pulleyblank 1963, p. 127.

²⁰ Този маршрут е описан и предоставен на Птолемей, от Май Тициан, и започва от прохода Бедел, разположен на север, между горното течение на Сърдаря и Уч-Турфан, откъдето продължава в описанието Аузака-Хаура. За де се мине през прохода Бедел, трябва да се премине през Фергана, по горното течение на на Сърдаря, което е р. Нарин, докато в описанието на Птолемей, се вижда че това не е Нарин, а Куршаб. Тук има липсващ сегмент в текста, опсващ древният маршрут между Нарин и Куршаб. Тази хипотеза не може да се счита за доказана, макар че аз я считат за напълно възможна. Следва да се отбележи в това отношение, че картата на един от най-добрите ръкописи (Venetianus Marcianus Graecus 516) на Птолемеевата География, има безименна река вливаща се на в Сърдаря от север, а нейните извори са в Тяншан, което показва, че това е Нарин (Humbach / Ziegler 2002 г. фиг. 32, тази хидрография определят като нереална, вж. стр. 95 и 97). Вижте пълния маршрут на фиг. 1.

²¹ Humbach/Ziegler 2002, p. 102.

²² Herrmann 1939, p. 59.

се идентифицират като споменаване на Тибет, в индийските източници Бод (Bod / Bhaṭṭa в санскрит).²³ Проблемът е, че най-мекото казано това тълкуване е проблематично. Преди всичко, в нито един ръкопис няма предаване на названието като Bautai. Всички те дават Baitai, или Baeitai, Batai. Амиан Марцелин го дава Beatae.²⁴ С други думи текстът е бил коригиран от повечето коментатори, за да съответства Bhaṭṭa-Bod, а Птолемей предшества последващото споменаване на Bhaṭṭa-Bod с повече от половин хилядолетие. Само име, което може да бъде свързано със старото име на Тибет - Баутисос (Bautisos), съкратено в някои ръкописи на Баутис (Bautis). Въпреки това Бод, никога не е било име на река, била тя Цангпо, или някоя друга. Цялата хипотеза се нуждае от много корекции и допускания. Ето защо аз мисля че има друго, опростено, тълкуване. Моята хипотеза е, както показва фиг. 1, е че цялата глава за Серика е резултат от дублиране, поради неправилното разположение на обектите в посока север-юг, при което имаме две описания на Таримския басейн, сякаш са два отделни региони. Птолемей прави точно същото и в описанията на Бактрия или Согдиана, и това е резултат от твърде оскъдните данни с които е разполагал, при това разнопосочни набори от данни, което не му е позволявало да си обясни минаването на маршрутите на Пътя на Коприната. В неговата „Скития отвъд Имаос“ се откриват на практика три описания на Таримския басейн. Наличието на тези дублети могат да помогнат в идентификацията на реките. Описанията на Баутисос (Bautisos) и Ойхардес (Oichardes) са строго паралелни, само имената са различни:

„Другата (река) се нарича Bautisos. Тя също започва от планината Касия с координати 160°/43°, нейния източник от Отторокарската планинска верига е с коорд. 176°/ 39°. Клонът на реката откъм Емодските планини (Ēmōda) е с коорд. 168°/39 ° и другия (трети) източник се намира при 160°/37°.“

„Една от (тези реки) е Ойхардес (Oichardēs). Нейният източник е в планините Аузакия (Auzakia), както е посочено по-горе. Другият (източник) идва от планините Асмирая (Asmiraia) с коорд. 174° 47' 30'. Клонът на реката към планината Касия се намира на 160° 49' 30', и нейният (трети) източник лежи на 161° 44' 15°.“

И двете реки имат по три източника, започващи от три планини, едната от които е планините Касия, и двете реки имат клон започващ от тази планина, а третият източник е различен. Това не може да бъде по чиста случайност.²⁵ Нито Хуанхе, нито Цангпо имат такава хидрография. Те не разполагат с три основни източника, докато р. Тарим наистина се образува от сливането на реките Яркенд, Хотан и Аксу.

Всъщност Баутисос и Ойхардес са две описания на една и съща река, Тарим, чийто източници, се спускат от планините Тяншан и Кунлун.²⁶ Тогава чрез комбиниране на информацията за Ойхардес и Баутисос, е възможно да се реконструира цялата картина: третият източник на Тарим, разположен по-далече на изток, тече леко на запад от Троана-Дунхуан (Oichardes), а на юг са планините Баутисос (Bautisos), Асмирая (Asmiraia), Ойхардес (Oichardes) и Отторокара (Ottorokora), Баутисос (Bautisos). Наблюдават се и дублирания в описанията на самите планини. Ако Аузакия е западния край на Тяншан до Уч-Турфан, както бе е показано по-горе, планината Касия, се изобразяват като ъгъл, който с двата си западни края, обхваща Памир и цялата верига на Тяншан, удвояването на планините Аузакия/Аузака, е резултат от реалния ъгъл на планинската верига, в западната част на Таримския басейн. Планинската верига, описана като Емода-Серика-Отторокара, отговаря на Кунлун, като Хаурана/Крорайна е в близост до Емода, докато Асмирая (Asmiraia) изглежда е само източният край, намиращ се близо до

²³ Beckwith 1987, p. 7.

²⁴ Humbach/Ziegler 1998, p. 208.

²⁵ Herrmann 1939 г., стр. 59 стига до извода, че е налице объркване на текстовете отнасящи се до описанията на двете реки Ойхардес и Баутисос, без обаче да обясни, как е станало това.

²⁶ Като се има предвид името, бих предложил възможността Ойхардес (Oichardes) да е името на самата река Тарим, докато Баутисос (Bautisos) е транскрипция на областта около ез. Лоп-нор, която в епохата Хан, се наричала Puchang 蒲昌 (B'uo-t's "jang).

Троана-Дунхуан. Фактът, че планините Касия са споменати в описанието на двете реки Ойхардес (Oichardes) и Баутисос (Bautisos), е основната грешка допусната от Птолемей. Планините Касия изглежда са описани два пъти, от юг, т.е., например, през погледа на един индийски търговец, идващ от Висящите проходи, тъй като цялата планинска верига е разположена на север, докато тя е трябвало да бъде описана, и от север, може би от агент Май Тициан, като по-ограничен хребет на границата между Таримския басейн и Памир. Птолемей не е успял да схване тези различаващи се описания и затова си ги е представял в посоката север-юг, поставяйки планините Касия в центъра.

С тази много проста хипотеза, въз основа на дублиращите се описания, могат да бъдат правилно поставени някои топоним. Тогара (Thogara), вместо да бъдат поставена далеч в Гансу, както прави Херман (Herrmann)²⁷ се е намирала на същото място, където по-късните тюркски източници, съобщават за четирите „тугри“ (twγry), т.е. четирите тохарски области, разположени от Карашар до Беш-Балик, а изолираната Тагурска планина, съвсем ясно съвпада с Богдошан, намираща се в средата на четирите тохарски (twγry) страни, и доближаваща се леко до североизточната част на Касия-Тяншан.²⁸ Иседон Скитски е идентичен с Иседон Серски, намиращ се между южните и източните "клонове" на Ойхардската планина. Двата града с име Пиада, с техните жители, и споменатите в някои от преписите градове Пиала (Pialai) и Палиана (Paliana), като единят е в близост до Ойхарда, а другият до Баутисос, също е дублет.

Що се отнася Сера Метрополис, тя може да бъде само китайската столица, тъй като се стигало до нея, след 7 месеца път, и това са единствените точни данни, които дава Птолемей, а според Бенедикт в края на XVI- век, точно за толкова време се пътувало разстоянието от 3600 км отделящо Памир от Чанъян (Chang'an).

Използвана литература:

- Aleman, A. 2000: Sources on the Alans: a critical compilation, Leiden, (HdO, 8.5).
Beckwith, C. 1987: The Tibetan Empire in Central Asia; A History of the Struggle for Great Power among Tibetans, Turks, Arabs, and Chinese during the Early Middle Ages. Princeton.
Brough, J. 1965: "Comments on Third-Century Shan-Shan and the History of Buddhism." In: BSOAS XXVIII/3, pp. 582–612.
Dutreuil de Rheims, J.-L. (dir.) 1898: Mission Scientifique dans la Haute Asie 1890–1895. Deuxième partie Le Turkestan et le Tibet. Étude ethnographique et sociologique, par F. Grenard. Paris.
Herrmann, A. 1939: Das Land der Seide und Tibet im Lichte der Antike, Leipzig.
Humbach, H./S. Ziegler 1998: Ptolemy Geography, Book 6. Middle East, Central and North Asia, China. Wiesbaden.
Humbach, H./S. Ziegler 2002: Ptolemy Geography, Book 6. Middle East, Central and North Asia, China. Part 2 Maps. Wiesbaden.
Lindegger, P. 1993: Griechische und römische Quellen zum peripheren Tibet. Teil III: Zeugnisse von den Alexanderhistorikern bis zur Spätantike (Die Seidenstraße). Rikon/Zürich (Opuscula Tibetana 22).
Marquart, J. 1905: "Untersuchung zur Geschichte von Eran." In: Philologus. Zeitschrift für das classische Alterthum, Supplementband X, pp. 1–258.
Pelliot, P. 1923: "Note sur les anciens noms de Kučā, d'Aqsu et d'Uč-Turfan." In: T'oung pao XXII, pp. 126–132.
P'jankov, I. V. 1985: " 'Shelkovyj put' ot Gierapolja do Seriku: Aziatskij uchastok." In: Pamirovedenie. II. Dushambe, pp. 125–140.
Pulleyblank, E. 1963: "The Consonantal System of Old Chinese." In: AM, pp. 58–144.
Rapin, C. 2001: "L'incompréhensible Asie centrale de la carte de Ptolémée. Propositions pour un décodage." In: Alexander's Legacy in the East. Studies in Honor of Paul Bernard. Ed. by O. Bopearachchi, C. A. Bromberg, F. Grenet. Bloomfield Hills, Mich. (BAI 12, 1998 [2001]), pp. 201–225.
Shiratori, K. 1957: "On the Ts'ung-ling Traic Route Described by C. Ptolemaeus." In: Memoirs of the Research Department of the Toyo Bunko 16, pp. 1–34.
Stein, A. 1907: Ancient Khotan. London.

комп.пр. от англ.: Ж. Войников

²⁷ Herrmann 1939, p. 118, 140

²⁸ Henning 1938 p. 550 и сл.